

Možnosti prevencie adaptačných ťažkostí žiakov 1. ročníka základnej školy

Radka Teleková¹

¹ Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Dražovská cesta 4, 949 01 Nitra, radka.telekova@ukf.sk

Grant: V12/2021

Název grantu: Prevencia adaptačných ťažkostí dieťaťa v období prechodu z materskej školy do 1. ročníka základnej školy

Oborové zamčrení: AM – Pedagogika a školství

© GRANT Journal, MAGNANIMITAS Assn.

Abstrakt Súčasná edukácia očakáva aktívny teoretický a praktický prístup k otázkam výchovy a vzdelávania budúcich, resp. začínajúcich školákov. Vo teoretickej štúdiu orientujeme pozornosť na možnosti pedagogickej intervencie v prechodnom období z materskej školy do 1. ročníka základnej školy vo vzťahu k prevencii adaptačných ťažkostí žiakov na začiatku školskej dochádzky. Cieľom príspevku je teoreticky popísať vybrané možnosti predchádzania adaptačných ťažkostí žiakov na začiatku školskej dochádzky. Adaptačným ťažkostiam je potrebné venovať pozornosť nielen ich riešením, ale najmä prevenciou výskytu. Prostredníctvom cieľavedomých a systematicky aplikovaných stratégií je možné im efektívne predchádzať a formovať predpoklady na úspešnú adaptáciu každého žiaka.

Kľúčové slová Adaptácia žiaka, prevencia, adaptačné ťažkosti, začiatok školskej dochádzky

1. ÚVOD

Vstup do 1. ročníka základnej školy predstavuje očakávanú zmenu pre žiaka, jeho rodinu a učiteľov. Každý začínajúci školák zvláda novú situáciu v súlade s individuálnymi predpokladmi. U jednotlivcov je prítomné nadšenie, radosť zo školského vzdelávania, ale tiež strach, obavy a úzkosť. V období adaptácie sa teda vyskytujú adaptačné ťažkosti, ktoré vyžadujú riešenia na základe ich poznávania a identifikovania. (Fabian, H.2000; Griebel, W. – Niesel, R. 2000, Burvyté, S. 2011). Konkretizácia problematiky v predprimárnom vzdelávaní ponúka priestor pre realizovanie preventívnych činností s akcentom na adekvátnu prípravu dieťaťa a rozvoj potrebných zručností a schopností. V pedagogickej praxi sú prítomné viaceré možnosti predchádzania adaptačných ťažkostí, ktorých podstatou je komplexná podpora pre budúceho, resp. začínajúceho školáka. (Margetts, K. 1999, Fabian, H. – Dunlop, A-W. 2007; Besi, M. – Sakellariou, M. 2019).

2. OBDOBIE ADAPTÁCIE ZAČÍNAJÚCEHO ŠKOLÁKA

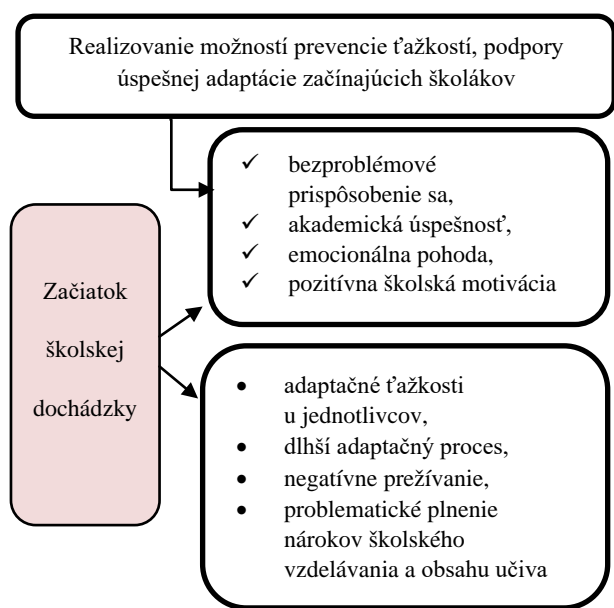
Začiatok školskej dochádzky je konkretizovaný opúšťaním známych stereotypov správania a vzťahov dieťaťa k ostatným. Nevyhnutnou súčasťou je osvojenie si nových noriem a požiadaviek, s ktorými je dieťa konfrontované zo strany rodičov a učiteľov. Každý žiak po vstupe do 1. ročníka základnej školy prechádza obdobím adaptácie. Jeho charakter je individuálne odlišný, podmienený viacerými

faktormi. V odbornej literatúre sú spomínanými determinantmi adaptácie napr. úroveň predchádzajúceho rozvoja dieťaťa, charakteristiky školského vzdelávania, nové sociálne interakcie. (Pianta & Kraft-Sayre, 1999; Trivellato-Ferreira & Marturano, 2008; Gagay & Grineva, 2015)

Dôkazom úspešnej adaptácie žiaka je adekvátny výkon vo vzdelávacej činnosti a zároveň emocionálna pohoda. Žiak prejavuje radosť zo školského vzdelávania, učenia sa, realizovania činností a úloh, primerane dosahuje stanovené nároky. Jeho vnútorný stav sa postupne stabilizuje smerom k emocionálnej pohode, stráca sa pocit vnútorného napätia a úzkosti. U niektorých žiakov nedôjde k plnohodnotnému prispôsobeniu sa v škole, v danom období sa vyskytnú adaptačné ťažkosti (Zelenova, M. E. 2000)

H. Fabian (2000) podmieňuje zvýšenú náročnosť prispôsobovania sa v školskom vzdelávaní nesúlalom medzi osobnými a spoločenskými javmi. V kontexte edukácia ide o individuálne predpoklady žiaka a podmienky školy. Všeobecným prejavom adaptačných ťažkostí je úzkosť, negatívne postoje ku škole a pocit záťaže. Situácia sa vzťahuje nielen na žiaka, ale aj jeho okolie – rodina, rovesníci v triede, učiteľia.

V pedagogickej praxi je adaptačným ťažkostiam venovaná pozornosť až v prípade ich výskytu u začínajúcich školákov. V záujme podpory úspešnej adaptácie žiaka je potrebné akcentovať možnosti prevencie ťažkostí v danom období.

Obrázok 1: Začiatok školskej dochádzky

3. PREVENIA ADAPTAČNÝCH ŤAŽKOSTÍ

Predchádzanie adaptačných ťažkostí vyžaduje komplexný prístup, ktorého podstatou je spolupráca medzi predškolským, školským a rodinným prostredím. Spoločným záujmom je dostatočná a komplexná podpora pre dieťa v období prechodu z materskej školy do 1. ročníka základnej školy, t.j. v závere predprimárneho vzdelávania a na začiatku primárneho vzdelávania.

3.1 Vybrané možnosti predchádzania ťažkostí žiaka v období adaptácie

V odbornej literatúre je akcentovaná intenzívnejšia spolupráca medzi učiteľmi materských a základných škôl. Vzájomný kontakt zahŕňa zdieľanie odborných poznatkov a skúseností v prospech dieťaťa. Konkretizáciou sú viaceré možnosti, ktoré sa stali predmetom výskumného šetrenia. Záverom škótskej štúdie (Dunlop, A. W. 2002) boli témy určené na spoločné plánovanie a realizovanie učiteľmi z materskej a základnej školy. Podobné výstupy projektu približuje M. A. Rodrigues (2002), t. j. stanovenie cieľov a dvojice učiteľov z jednotlivých vzdelávacích inštitúcií pre intenzívnu spoluprácu s dôrazom na adekvátnu prípravu a úspešnú adaptáciu žiaka. (In: Fabian, H. – Dunlop, A-W. 2007).

Existujúce nedostatky v kooperácii učiteľov sú podľa S. Broströma (2018) podmienené neúplným poznaním a porozumením edukácie na inom stupni vzdelávania. Učitelia majú rozličný pohľad na niektoré javy alebo obsah a činnosti, ktoré sú v predprimárnom a primárnom vzdelávaní odlišné.

V pedagogickej praxi je prítomných viacero možností spolupráce, ktoré iniciujú učiteľia z materskej alebo základnej školy. M. Besi – M. Sakellariou (2019) uskutočnili dotazníkový prieskum zameraný na zistenie názorov a skúseností učiteľov k vybraným postupom spolupráce medzi nimi. Učitelia z materskej školy a učiteľia vyučujúci v 1. a 2. ročníku základnej školy, riaditelia posudzovali vhodnosť postupu vzhľadom na plynulý prechod dieťaťa do základnej školy. Učitelia pozitívne hodnotili najmä návštevy detí z materskej školy v základnej škole, kde sa oboznámia s prostredím

a fungovaním školy. Učitelia vyberali tiež uskutočňovanie spoločných podujatí, návštevu učiteľa v materskej škole, tvorba portfólia dieťaťa. Uvedené možnosti sú orientované na podporu dieťaťa v období prechodu, prevenciu adaptačných ťažkostí. Pre učiteľov predstavujú inšpiráciu do pedagogickej praxe, v ktorej si vyberú postup pre budúcich školákov v záujme kontinuity vzdelávania.

V záujme úspešnej adaptácie začínajúceho školáka a prechádzania adaptačných ťažkostí je nevyhnutnou súčasťou adekvátny rozvoj a podpora v rodinnom prostredí. Účasť rodičov v prospech úspešného vstupu do 1. ročníka základnej školy sa ukazuje ako dôležitá. Z výsledkov výskumnej štúdie R. Giallo a kol. (2010) po realizovaní programu pre rodičov vyplýva ich zvýšená participácia v období prechodu dieťaťa do základnej školy. Rodičia považovali za prínosné informácie o príprave dieťaťa, nárokoch školského vzdelávania, emocionálnom prežívaní, povinnostiach v škole a doma.

Prevenia adaptačných ťažkostí otvára danú problematiku už počas predprimárneho vzdelávania, ktorom sú formované podmienky pre individuálny rozvoj dieťaťa a predpoklady úspešného vstupu do 1. ročníka základnej školy. Komplexným nástrojom predchádzania ťažkostí sú tzv. prechodové programy – „transition to school programs“ (Margetts, K. 1999, Dockett, S. – Perry, B. 2001).

K aktívnym účastníkmi prechodových programov patria deti, žiaci, ich rodičia, učiteľia predprimárneho a primárneho vzdelávania. Ide teda o celostný postup zabezpečujúci plynulú adaptáciu dieťaťa v škole. Konkretizáciou sú aktivity zamerané na prípravu dieťaťa, kontinuity obsahu a skúseností, prevenciu ťažkostí. Ich realizácia prebieha v materskej škole a na začiatku školskej dochádzky (Margetts, K. 1999).

V strednej a východnej Európe je rozšírený program „Krok za krokom-prechodové vzdelávanie“, ktorý svojim zameraním zodpovedá danej problematike. Aktívne zapojenie učiteľov je konkretizované profesijným rozvojom prostredníctvom školení, kurzov a materiálov na vyučovanie. Rodičia sa podieľajú na príprave dieťaťa, jeho rozvoji v domácom prostredí a komunikujú o príprave do školy s učiteľmi. Aktivity pre deti sú uskutočňované s budúcimi a následne začínajúcimi školákmi, ktorí v primárnom vzdelávaní nachádzajú prvky pripomínajúce predškolskú prípravu (Fabian, H. – Dunlop, W. A. 2007).

V Írsku má preventívny program aplikovaný vo vybraných znevýhodnených oblastiach názov „The Early Start Program“. Prínosom programu je sociálny, kognitívny a emocionálny rozvoj osobnosti budúceho školáka, ktorý je vnímaný ako jednotlivec s vlastným potenciálom. Aplikácia programu zvyšuje zaangažovanosť rodičov prostredníctvom informačných materiálov, pozorovania dieťaťa v triede, účasti na dni otvorených dverí (O’Kane, M. 2016).

Prechodové programy sú rozšírené v Austrálii, napr. „Pokyny pre efektívny prechod na školské programy“ od dvojice autorov Dockett – Perry (2001), „Spoločne pripravení – prechod do školy“ (Binstadt, M. 2010). Program je zameraný na rodičov prostredníctvom zostavenej príručky s námetmi na domácu prípravu dieťaťa a školskú komunitu, kde sa nástrojom podpory pre dieťa stáva kniha aktivít.

V kontexte domácej proveniencie nachádzame programy realizované na začiatku školskej dochádzky, tzv. adaptačné programy. D. Borbélyová a kol. (2018) zostavila adaptačný program „S úsmevom do školy“, ktorý je určený žiakom 1. ročníka základnej školy a zameraný na odstránenie, resp. zníženie výskytu

adaptačných ťažkostí. Program predstavuje dva moduly s metodikou pre realizáciu v základnej škole, kde sa podieľa na tvorbe vhodných psycho-sociálnych a pedagogicko-organizačných podmienok podporujúcich úspešnú adaptáciu.

Uskutočňovania cieľavedomých a premyslených aktivít, ktoré majú pozitívny dopad na priebeh adaptácie sa stáva zároveň nástrojom prevencie ťažkostí. Ak dieťa, žiak vníma komplexnú podporu v predškolskom, školskom a rodinnom prostredí, tak efektívne zvláda požiadavky školského vzdelávania a povinnosti týkajúce sa novej role školáka.

4. ZÁVER

Teoretické východiská a inšpiratívne praktické možnosti priamo nabádajú k ich praktickej realizácii, resp. hlbšiemu poznávaniu problematiky. Adaptácia začínajúceho školáka očakáva adekvátnu pozornosť už skôr, aby sa zabezpečila jej úspešnosť a kvalita. V práci s najstaršou vekovou skupinou detí v materskej škole je dôležité venovať pozornosť otázkami prípravu budúceho školáka na zmeny a nároky školského vzdelávania. V praxi je dôležité poznať možnosti, ktoré zvýšia úspešnosť adaptácie žiaka a čo najviac eliminujú výskyt adaptačných ťažkostí. Podmienkou je vzájomná spolupráca a aktívna participácia všetkých zainteresovaných strán v prospech dieťaťa, žiaka.

Zdroje

1. BINSTADT, M. 2010. Ready together – transition to school program effecting positive outcomes for children and their families in the inala to ipswich area. In: International Journal of Transition in Childhood. Vol. 4. ISSN 1833-2390, p. 37-44 [online], [cit. 2020-01-20]. Dostupné na internete: <https://extranet.education.unimelb.edu.au/LED/tec/pdf/journal4_practitioner%20article.pdf>
2. BORBÉLYOVÁ, D. a kol. 2018. Using an adaptation programme to introduce children to the early years of schooling in Slovakia. In: Education. Interational Journal of Primary, Elementary and Early Years Education. Vol. 47. No. 6. ISSN 0300-4279, p. 730-745 [online], [cit. 2020-01-10]. Dostupné na internete: <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03004279.2018.1531045>>
3. DOCKETT, S. – PERRY, B. 2001. Starting school: effective transitions. In: Early Childhood Research and Practice. 3 (2) [online], [cit. 2020-01-10]. Dostupné na internete: <<http://ecrp.uiuc.edu/v3n2/dockett.html>>
4. BESI, M. – SAKELLARIOU, M. 2019. Collaboration between preschool and primary school teachers for successful transition: Results of a National Survey. In: International Journal of Scientific & Engineering Research Volume 10, Issue 5, May-2019 640 ISSN 2229-5518, [online], [cit. 2020-05-13]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/338431624_Collaboration_between_preschool_and_primary_school_teachers_for_successful_transition_Results_of_a_National_Survey>
5. BROSTRÖM, S. 2018. Transition from kindergarten to school. In: Teachers' Hub. The magazine to cross ideas in early childhood education. [online], [cit. 2020-05-14]. Dostupné na internete: <<https://www.teachershubmag.com/transition-from-kindergarten-to-school.html>>
6. BURVYTĚ, S. 2011.(a) Realisation of personal adaptation potential in childhood. In: PETROV, R. – SLOKA, B. – VAIVADS, J. (eds.) 2011. *European Integration and Baltic Sea Region: Diversity and Perspectives*. Riga: The University of Latvia Press. 2011. ISBN 978-9984-45-398-9, p. 605 – 619. [online], [cit. 2019-05-28]. Dostupné na internete: <http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/2924/Conference_EIBSRS_pdf?sequence=1#page=605>
7. FABIAN, H. – DUNLOP, A. W. 2007. *Outcomes of good practice in transition processes for children entering primary school. Working Paper 42*. Hague: Bernard van Leer Foundation. 2007. 33 s. ISBN 978-90-6195-096-7 [online], [cit. 2020-05-13]. Dostupné na internete: <<http://www.bibalex.org/Search4Dev/files/282611/114948.pdf>>
8. GIALLO, R. – TREYVAUND, K. – MATTHEWS, J. – KIENHUIS, M. 2010. Making the Transition to Primary School: An Evaluation of a Transition Program for Parents. In: Australian Journal of Educational & Developmental Psychology, 2010. vol. 10, p. 1- 17, ISSN 1446-5442
9. GAGAY, V. V. – GRINEVA, K. Y. (2015). The model of school adaptation of first-graders with regard to the mechanism of coping with difficult situations. *Pedagogic and psychology of education series*. 4 (6), 6-9. doi: 10.18413/2313-8971-2015-1-4-6-9
10. GRIEBEL, W. – NIESEL, R. 2000. *The children's voice in the complex transition into Kindergarten and school*, Paper presented at 10th European Conference on Quality in Early Childhood Education "Complexity, Diversity and Multiple Perspectives in Early Childhood Services" , London 29 August - 1 September 2000, [online], [cit. 2019-11-28]. Dostupné na internete: <<https://extranet.education.unimelb.edu.au/LED/tec/pdf/griebelniesel1.pdf>>
11. O'KANE, M. 2016. *Transition from Preschool to Primary School. Research Report No. 19*. Dublin: National Council for Curriculum and Assessment. 2016. 104 s. ISSN 1649-3362
12. PIANTA, R. C. – KRAFT-SAYRE, M. (1999). Parents' Observations about Their Children's Transitions to Kindergarten. *Young Children*, 54 (2), 47-52
13. TRIVELLATO-FERREIRA, M.DAC. –MARTURANO, E. D. (2008). Recursos da criança, da família e da escola prezidem competência na transição da 1ª série. *Interamerican Journal of Psychology*. 45 (3), 549-558. [vid. 2020-09-10]. Dostupné z http://pepsic.bvsalud.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S034-96902008000300015